

DICCIONARI DER ARANÉS

Ampliacion 1 de gèr de 2022

Es definicions an estat aportades per:

Antòni Nogués

Lourdes Santacruz

Anna Sala

Tònho Castet

Carmen Roy

Maria José Estévez

Eduardo Orduña

Arturo Calbetó

Jèp de Montoya

Eth document finau a estat corregit per Ròsa Maria Salgueiro e Jusèp Loís Sans
e a estat aprovat ena session dera Seccion aranesa
deth dia 22 d'octobre de 2021

acamp *nòm m* **1.** Hèt de trapar o de trapar-se damb quauqu'un. **2.** Reünion de personas entà celebrar ua causa, discutir un ahèr o hèr quauqua activitat.

acantierar *v tr* Méter ua causa sus ua auta formant ua pila, un cantièr.

acovardar *v tr* Espaurir a bèth un, hèr que pèrde eth coratge. Sin.: espaurugar, espavordir, escolhoar.

agantar *v tr* **1.** Arribar enquia a on se trape ua persona o ua causa que va deuant en temps o en espaci. **2.** Arribar damb esfòrç en un objectiu, en un estat, etc.

agreu *nòm m* Arbilhon de huelhes retalhades e punchudes que hè uns fruts redons e petits de color vermelh. Sin.: areu.

ahlamatge *nòm m* Accion e efècte d'ahlamar.

apialar *v tr* Méterr ua causa sus ua auta formant ua pila.

aprestar *v tr* Dispausar o deishar a punt es causes de besonh entà que poguen èster utilizades o aplicades o entà que siguen prèstes entà ua finalitat determinada.

arongleta *nòm f* Arongla.

arraja *nòm f* Planta dera familha des gramínèes, de huelhes amples, que se hè enes camps de granatges, qu'an semences podonhoses (*Lolium temulentum*).

aspirador *nòm m* Esturment que se tie entà extrèir fluïds o povàs d'un lòc.

auto-rotlòta *nòm f* Veïcul automobil condicionat coma abitatge. Sin.: camping-c

avugle, -a *adj m f* Que non pòt veir pr'amor que non a eth sentit dera vista. Sin.: ciègo -a, òrb -a.

barbotejar *v intr* Parlar entre dents, de forma pòc clara.

barcassa *nòm f* Barca gròssa que se hè a servir enes pòrts, generaument entà cargar e descargar vaishèths.

baretar *v tr* Cultivar ua tèrra peth sistèma deth barèt.

bari *nòm m* Element metallic de color blanc, dificil d'obtier en estat pur. Es sòn compòsti se hèn a servir fòrça en diuèrses indústries: veires e ceramiques, explosius, pintures etc. Eth sòn simbèu ei Ba.

baricentre *nòm m* **1.** En fisica ei eth centre de gravetat. **2.** En geometria ei eth punt d'interseccion des miejanas d'un triangle.

baricentric, -a *adj m, f* Relatiu o apertenhent ath baricentre.

barisfèra *nòm f* Nòm dat anticament ath nuclèu dera Tèrra. Tanben se la nomena endosfèra o nife.

barita *nòm f* **1.** Oxid o idroxid de bari. **2.** Minerau, sulfat de bari, que se presente en cristaus rombics incolors, blancs o auriòs, nomenat tanben espat pesant, e qu'a usatges industriaus.

bariton, -a *nòm m, f* Persona qu'a era votz mès grèu qu'eth tenor e mès aguda qu'eth baish.

barlòca *nòm m, f* Que parle fòrça.

barometric, -a *adj m, f* Relatiu o apertenhent ath baromètre.

barracon *nòm m* Bastissa senzilha e provisionau a on viuen es obrèrs que trabalhen en ua òbra, plaçada en lòcs aluenhadi des pòbles.

barradissa *nòm f* **1.** Barra que se hè a servir entà impedir eth pas. **2.** Proteccion laterau que i a en bères carretèrs entà evitar qu'es coches quèiguen en cas d'accident.

barradura *nòm f* **1.** Accion de barrar. **2.** Conjunt d'elements arquitectonics que barren un edifici, un espaci, etc.

barramenta *nòm f* **1.** Ei ua rèisha o un conjunt de garròts amassa entà barrar un terren o ua dubertura. **2.** Dispositiu entà barrar ua bossa de man, un colharet, un braçalet, etc.

barratge *nòm m* Paret que se bastís en un arriu o en un lac entà desviar era aigua o impedir que corre. Sin: barrament.

- barreta** *nòm f* Barra estreta e prima d'a on pegen es anères tàs cortines.
- barrinada** *nòm f* Descarga d'ua arma de huec que lance projectils.
- barron** *nòm m* **1.** Barra groishuda e cuerta que se pòt méter darrèr d'ua pòrta o d'ua hièstra entà evitar que se poguen daurir des de dehòra. **2.** Trauessèr d'ua escala de pintre. **3.** Cada ua des barres que i a en ua hièstra, en ua barana o en ua rèisha.
- barròt** *nòm m* Pau de husta rècte e redon que se pòt agarrar damb era man.
- basalt** *nòm m* Ròca de color escur que se forme quan era lava des volcans se heirede. Se hè a servir entara bastenda.
- basaltic, -a** *adj m, f* Relatiu o apertenhent ath basalt.
- basanita** *nòm f* Pèira silicèa nera emplegada entà provar eth grad de puresa der òr o dera plata pera ralha qu'aguesti metaus i imprimessen per fricción.
- bascula** *nòm f* Aparelh entà pesar causes gròsses, persones o animaus. Tanben s'emplegue entà pesar camions cargadi.
- bascular** *v tr* Hèr un moviment tà naut e tà baish es dus extrems d'un objècte en tot qu'eth sòn centre se manten fixe.
- baselic** *nòm m* Planta de huelhes verdes petites e flors blanques o rosades, acorropades ena part nauta dera camèra., que hè fòrça flaira e se hè a servir coma condiment, entà elaborar sausses, com eth pesto.
- basilisc** *nòm m* Animau legendari qu'a eth còs com ua sèrp, es pautes de poth e era coa en forma de lança, a dues ales e trè huec pera boca.
- bauma** *nòm f* Tuta petita non guaire prigonda en ua paret de ròca. Ex. Es excursionistes quan plò se refugien en baumes.
- benlèu** *adv* Indique possibilitat o dobeste. Sin.: dilhèu.
- beurader** *nòm m* Lòc o recipient entà abeurà'i eth bestiar.
- bonhuda** *nòm f* **1.** Protuberància produsida en bèra part deth còs per ua contusion. **2.** Protuberància produsida en ua superfícia, ua huelha metallica, etc., per un còp o per ua auta causa mecanica. Sin.: bonha.
- borrolh** *nòm m* Barreta de hèr subjectada orizontaument a ua pòrta per miei d'anères e qu'encaishe en ua auta anèra o horat que i a en bastiment e qu'atau era hièstra o pòrta quede barrada. Sin.: barrolh.
- botoar** *v tr* Tancar o ajustar ua causa, especiaument ua pèça de vestir, damb botons, gahets, cordons, etc.
- burar** *v tr* Deformat un objècte en tot hèr-li ua bonha.
- camion** *nòm m* Veïcul automobil gran e potent, de quate arròdes o mès, que se tie generaument entà transportar cargues.
- camping-car** *nòm m* Veir auto-rotlòta.
- capejar** *v tr* En·honsar laguens dera aigua e baishar enquiath hons.
- capureta** *nòm f* Audèth, mès petit qu'eth colom, qu'a eth bèc long e prim e ua cresta de plumes sus eth cap que se daurís e se barre en forma de ventalh.
- carrèu** *nòm m* **1.** Division d'un espaci que servís entà contier ua causa. **2.** Pèira esquairada entà bastir.
- carrinclada** *nòm f* Tapatge de quauquarren que carrincla.
- carrincladera** *nòm f* Accion de carrinclar.
- carrinclar** *v tr* Hèr un tapatge quan se heireguen ues causes damb ues autes o se trinquen.
- carstic, -a** *adj m f* Relatiu o pertenhent ath carst.
- cartilag** *nòm m* Teishut connectiu caracterizat pera manca de hilat vascular e nerviós e pera resisténcia elastica.
- cartilaginós, -a** *adj m f* **1.** Relatiu o pertenhent ath cartilag. **2.** Format de cartilag, qu'a era consisténcia d'un cartilag.
- cartografiar** *v tr* Diboishar era mapa o carta, d'un tròç dera superfícia dera Tèrra.

cartomància	<i>nòm f</i>	Art que consistís en endonviar eth futur en tot tirar es cartes
cassanha	<i>nòm f</i>	Bòsc de casses.
cassís	<i>nòm f</i>	1. Grosselha nera. 2. Licor que se hé damb aguesta fruta.
castetat	<i>nòm f</i>	Estat, vertut, d'aqueth que se prive de tot plaser sexuau illicit.
casualament	<i>adv</i>	Per casualitat, fortuitament.
casuaument	<i>adv</i>	Per casualitat, fortuitament.
catalanizacion	<i>nòm f</i>	Accion de catalanizar.
catalanizar	<i>v tr</i>	1. Conformar ath gust, as costums, as manères, etc., catalans. 2. Revestir dera forma catalana.
catalanofil	<i>nòm adj m f</i>	Amant de Catalonha, des catalans o de tot aquerò qu'ei catalan.
catalanofòn	<i>nòm adj m f</i>	Que parle catalan.
catalepsia	<i>nòm f</i>	Trastorn psicomotor consistent ena tension e rigidesa musculars damb incapacitat de moviments espontànens, que hè qu'es membres demoren immobils ena posicion ena qué se les place.
cataleptic, -a	<i>adj m f</i>	1. Relatiu o pertenhent ara catalepsia. 2. Afectat de catalepsia.
catalisador	<i>nòm m</i>	1. Que produsís ua catalisi. 2. Substància catalisadora.
catalisar	<i>v tr</i>	1. Produzir ua catalisi, en ua reaccion quimica. 2. Provocar pera sua soleta preséncia era realizacion de quauquarren qu'existie potenciaument.
catalisi	<i>nòm f</i>	Modificacion dera velocitat d'ua reaccion quimica produsida pera preséncia d'ua substància que demore aparentament tau coma ère.
catalitic, -a	<i>adj m f</i>	1. Relatiu o pertenhent ara catalisi. 2. Que produsís ua catalisi. 3. Agent catalitic.
catamaran	<i>nòm m</i>	Embarcacion formada per dus vaishèts simetrichs estacadi peth costat.
catapulta	<i>nòm f</i>	Enginh antic de guèrra que s'emplegaue tà lançar pèires ar enemic.
catapultar	<i>v tr</i>	1. Lançar damb ua catapulta. 2. Lançar, projectar violentament, a ua cèrt distància. 3. Projectar de còp, a quauquarrés, a ua situacion importanta.
catarisme	<i>nòm m</i>	Conjunt de doctrines e moviment religiós cristian que preconize eth mensprètz deth còs, eth refús deth matrimòni e de tota relacion sexuau e eth consum de bèri aliments.
catastrofic, -a	<i>adj m f</i>	Dera natura d'ua catastrofa.
catastroficament	<i>adv</i>	De forma o manèra catastrofica.
catastrofisme	<i>nòm m</i>	1. Teoria qu'atribuís a procèssi catastrofichs es cambiaments produsidi ena superfícia dera Tèrra en transcors dera sua istòria. 2. Tendéncia a predíder castròfes o malurs.
catatonía	<i>nòm f</i>	1. Síndròme psicomotora caracterizada pera inèrcia e era pèrta d'iniciativa motora. 2. Tension e rigidesa d'ua part deth còs, generaument ua extremitat, que se manten fòrça estona en ua postura fixa sense cansament aparent.
catatonic, -a	<i>adj m f</i>	Relatiu o pertenhent ara catatonía. Afectat de catatonía.
catecisme	<i>nòm m</i>	Libre que conten un somari d'ensenhaments e de principis, sustot dera doctrina cristiana, en forma de qüestions e responses.
categoricament	<i>adv</i>	D'ua manèra categorica.
categorizacion	<i>nòm f</i>	1. Accion de categorizar. 2. Procès psicologic damb eth que se classifique as personas, objèctes o eveniments segontes era sua semblança mutuau.
categorizar	<i>v tr</i>	Classificar per categories.
catequès	<i>nòm f</i>	1. Ensenhament dera doctrina cristiana. 2. Instruccion orau des catecumèns.
catequisme	<i>nòm m</i>	Catequès.
catequiste, -a	<i>nòm m f</i>	Persona qu'ensenhe era catequès.

catòde *nòm m* Electròde receptor de cargues positives o emissor de cargues negatiues.

catodic -a *adj m f* **1.** Relatiu o pertenhent ath catòde, que ges deth catòde. **2.** Resisténcia catodica.

catolicisme *nòm m* Confession cristiana en plea comunion damb eth Papa.

catolicitat *nòm f* Catolicisme.

cauça *nòm f* Pèça de vestir femenina de teishut fin e elastic que capèra era cama, deth pè enquia mès enssús deth jolh.

cauçamenta *nòm f* Caucèr, sabata.

cauçapè *nòm m* Utís de còrna, de metau, etc., que servís entà facilitar era entrada deth pè laguens deth cauçèr.

caucasian, -a *adj m f* Naturau deth Caucàs. Relatiu o pertenhent ath Caucàs o as sòns abitants.

cauceta *nòm m* Pèça de vestir que capèra eth pè e era part baisha dera cama.

cauchó *nòm m* **1.** Substància extrèta deth làtex de bères plantes tropicaus, que, pera sua elasticitat, tenacitat e impermeabilitat, a ua grana quantitat d'aplicacions practiques. **2.** Làtex produsit per diuèrses plantes moracèes intertropicaus, que, dempús de qualhat, ei ua massa impermeable fòrça elastica e qu'a fòrça aplicacions ena indústria.

cauishigada *nòm f* Accion de méter eth pè ath dessús de quauquarren.

causau *adj m f* **1.** Pertenhent ara causa. **2.** Qu'implique o exprimis causa.

cautèla *nòm f* Prudéncia, prevencion, deuant era possibilitat que succedisque un hèt, mès que mès un perilh.

cautèri *nòm m* Esturment quirurgic entà cremar teishuts organics.

cauterizacion *v tr* Accion de cauterizar.

cauterizar *v tr* Creumar damb un cautèri.

cauvura *nòm f* Manca de peus en cap.

cede *nòm m* Frut en legume de color verd, que se pòt minjar quan ei fòrça trende.

cedula *nòm f* Document en qué s'i consigne, sustot s'i notifique, quauquarren.

cefalèa *nòm f* Mau de cap, dolor difús per tot eth cap.

cefalic, -a *adj m f* Qu'a a veir damb eth cap.

celèbre *adj m f* Qu'a fama.

celebritat *nòm f* Qu'a era qualitat de celèbre, persona celèbre.

celèst *adj m f* Deth cèu, deth color deth cèu.

celestiau *adj m f* Relatiu o pertenhent ath cèu.

celibat *nòm m* Estat dera persona que non ei maridada ara edat d'estar-ne, mès que mès per motius religiosi.

celibatari, -ària *adj m f* Que non s'a maridat.

cellular, -a *adj m f* Se'n ditz d'un veïcul o d'ua dependéncia que demoren totaument barradi e sense possibilitat de daurir-se des de laguens.

cellulitis *nòm f* Inflamacion deth teishut cellular soscutanèu e deth dèrma prigond.

cendrada *nòm f* **1.** Aigua borida damb cendre. **2.** Cendre sense des-hèir que quede dempús de hèr era ruscada damb aigua borida damb cendre.

cendràs *nòm m* Un pialèr de cendre.

cendrat, -ada *adj m f* Deth color dera cendre.

cendrós, -osa *adj m f* Deth color dera cendre.

ensor, -a *nòm m f* **1.** Persona que, en ua comunitat o en ua societat, a coma trabalh susvelhar era conducta des auti, eth compliment des estatuts, etc. **2.** Persona qu'a coma trabalh liéger es escrits a publicar o publicadi entà jutjar se se ne pòt perméter era publicacion o era divulgacion.

censura *nòm f* **1.** Accion de repréner as auti pera sua conducta o pes sues òbres. **2.** Qualificacion graduau positiva o negativa d'un hèt, d'ua doctrina per part dera Glèisa o

		per un còs eclesiastic. 3. Pena disciplinària manada pera Glèisa.	4. Examen d'ua doctrina, d'un libre, d'un escrit, etc., hèt peth censor.
censurable, -a	<i>adj m f</i>	Digne de censura.	
centigrad, -a	<i>adj m f</i>	Relatiu o pertenhent ara escala termometrica de Celsius.	
centralisme	<i>nòm m</i>	Sistèma de govèrn en qué era accion politica e administrativa ei concentrada enes mans deth Govèrn centrau e des administracions e es institucions que ne depenen.	
centralizacion	<i>nòm f</i>	Accion o efècte de centralizar.	
centralizador, -a	<i>adj m f</i>	Que centralize.	
centralizar	<i>v tr</i>	1. Portar a un punt centrau.	2. Concentrar, era accion politica o administrativa, en mans deth Govèrn centrau.
centrifug, -a	<i>adj m f</i>	Qu'a tendéncia a anar-se'n o a aluenhar o a aluenhar-se deth centre.	
centrifugacion	<i>nòm f</i>	Accion o efècte de centrifugar.	
centrifugadora	<i>nòm f</i>	Maquina que vire e qu'utilize era fòrça centrifuga entà separar cellules, fraccions cellulars o molecules.	
centrifugar	<i>v tr</i>	Separar es compausants, d'ua barreja, pera fòrça centrifuga.	
centripèt, -a	<i>adj m f</i>	Qu'a tendéncia a anar entath centre, dirigit entath centre.	
centrisme	<i>nòm m</i>	Ideologia des grops politics de centre.	
centuplar	<i>v tr</i>	Multiplicar per cent.	
chalar	<i>v intr</i>	Passar-s'ac ben, damb plaser e alegria.	
cofar	<i>v tr</i>	Apraiar, desembolhar o botar d'ua manèra determinada es peus d'ua persona, generaument damb un piente o ua bròssa.	
conàs	<i>nòm m</i>	1. Marit que consentís er adultèri dera sua hemna.	2. Persona qu'actue damb mala intencion e males accions.
congostar	<i>v tr intr</i>	1. Dar plaser d'anim, a bèth un.	2. Trapar en ua persona plaser e animositat.
convengut	<i>nòm m</i>	1. Decision cuelhuda en comun per diuèrses persones.	2. Relacion pacifica entre persones o païsi.
			3. Document a on s'expausen es obligacions o es drets qu'accepten es parts que lo signen.
creditor, -a	<i>nòm m f</i>	Persona ara que se li deu uns sòs.	
daci dàcia	<i>adj m f</i>	1. Naturau de Dàcia, país dera Euròpa antica.	2. Lengua indoeropèa que se parlaue ena antica Dàcia.
dacròn	<i>nòm m</i>	Fibra sintetica damb era que s'elabòre un teishut entara confeccion de ròba.	
dactilic, -a	<i>adj m f</i>	Caracteristica dera poesia grèga e latina de tres sillabes, ua longa e dues cuertes.	
dactilografia	<i>nòm f</i>	Tecnica d'escriuer a maquina.	
dactilologia	<i>nòm f</i>	Tecnica de deletrejar e comunicar-se damb es dits o damb er alfabet manau.	
dactiloscopia	<i>nòm f</i>	Estudi des impressions dactilars, emplegada entara identificacion des persones.	
dada	<i>nòm f</i>	1. Informacion sus quauquarren concrèt que permet eth sòn coneishement exacte o servís entà deduir es consequéncias derivades d'un hèt.	2. Document, testimòni, fundament
		3. Informacion dispausada de manèra adequada entath sòn tractament per ua computadora	
dadà	<i>adj m</i>	Seguidor deth dadaisme.	
dadaïsme	<i>nòm m</i>	Moviment vanguardiste surgit pendent era Prumèra Guèrra Mondiau, que negue tot ideau artistic e reivindique es formes irracionaus dera expression.	
dagar	<i>v tr</i>	Apunhalar damb ua daga.	
daguejar	<i>v tr</i>	Dar damb ua daga.	

daguerreotip *nòm m* **1.** Procediment fotografic en qu'es imatges se fixen en ua placa de metau. **2.** Imatge obtenguda per aquest procediment. **3.** Aparelh utilizat entà obtier aquera imatge.

daiquiri *nòm m* Coctel premanit damb chuc de citron, rom e sucre.

dalai-lama *nòm m* Suprèm dirigent espiritua e politic deth Tibet.

dauantora *adv* Abans de temps, prematurament.

dauriment *nòm m* **1.** Accion e efècte de daurir. **2.** Acte d'inaugurar es ahèrs der an judiciu, d'un cors, d'un congrès, etc.

davalada *nòm f* **1.** Accion de baishar. **2.** Camin, caminòl o trauesa per a on se baisha des de bèth lòc.

davançar *v tr* **1.** Auançar, botjar o prolongar endeuant bèra causa. **2.** Passar ath deuant de bèth un. **3.** Dit d'un periòde de temps. **4.** Apropar-se ath sòn fin.

davancièr, -a *adj m f* **1.** Persona que precedís a ua auta en ua dignitat, emplec o encarge. **2.** Auantpassat.

davantura *nòm f* **1.** Espaci exterior des botigues, tancat damb veires a on s'expausen es marchandises. **2.** Apariència ostentosa de bèth un o quauquarren.

dàvid *nòm m* Peça mobil, generaument de dimensions redusides que hèm a virar.

de grèu *loc adv* Saber grèu.

de reng *loc adv* **1.** Er un darrèr der aute sense interrupcion. **2.** Tot seguit. Pertot, per toti es costats.

deambular *v intr* Anar d'un costat a un aute sense rota determinada.

deambulatòri *nòm m* Nau qu'encerclè eth presbitèri de bères glèises.

debanador, -a *adj m f* Que debane.

debanadora *nòm f* Aparelh giratòri entà tier era madèisha que se va debanant.

debanaire, -a *adj m f* Persona que debane.

debanar *v intr* Anar prenent e enrotlant eth hiu d'ua madèisha o ben cables, còrdes, tuèus flexibles, etc. formant un camishèt, amplint un rodèu, etc.

debanatge *nòm m* Accion de debanar.

debàs *adv* Dit d'ua pèça plaçada més baish dera situacion abitua.

debàs *nòm m* Pèça de ròba interior femenina que cubrís aproximadament dera trincha enquias engues.

debassaire, -a *nòm m f* **1.** Plaçat en miei, en centre des autes causes. **2.** Dit der element arquitectonic qu'ei comun a dues propietats seguides. **3.** Persona que trabalhe es tèrres d'un aute e se repartissen es fruts a mieges.

debassaria *nòm f* Fabrica de caucetes, de calces.

debasson *nòm m* Cada ua des dues pèces de vestir de coton, lan, seda o fibres artificiaus que s'adapte ath pè e ara cama, generaument enquiath dessus deth jolh.

debateire, -a *nòm m f* **1.** Persona aficionada ath debat. **2.** Persona que discutís ampliament damb un interlocutor o un pialèr.

debigossar *v tr* **1.** Dispausar en forma de canon o ròtle un papèr, ua tela, etc. entornejan ua camèra cilindrica. **2.** Retòrcer sus eth madeish en espirau.

debigossat, -ada *adj m f* **1.** Maucompausat o mau coordinat. **2.** Desorganizat, desbalhestat. **3.** Que non a mange.

debil, -a *adj m f* Feble, especiaument mancat de vigor o fòrça fisica.

debilitat *nòm f* **1.** Feblesa, deficiència de fòrça, de vigor, de resolucion. **2.** Estat psiquic caracterizat per ua disminucion anormau dera capacitat intellectuau dera persona.

debit *nòm m* **1.** Aquerò que deu bèth un. **2.** Anotacion hèta en déuer d'un compde. **3.** Soma de totes es quantitats anotades en déuer d'un compde.

debitant, -a *nòm m f* Persona qu'a botiga, propietari o gerent d'ua botiga.

debitar *v tr* Forçar, exagerar, hèr pujar era valor, eth pes, etc. de bèra causa.

debitor, -triz *nòm m f* **1.** Persona que prèste es sòns servicis en ua casa de comèrç, especiaument era qu'aten ath public. **2.** Auxiliar deth comerciant en ahèrs mercantils autorizat per aguest de forma escrita o verbau, entà efectuar operacions en nòm sòn.

deborraire *nòm m f* Audèth dera orde des passeriformes e dera familia des fringillids, nere e blanc, d'aspècte rodonet damb eth còth cuert e ample e eth bèc robust.

deca *nòm f* **1.** Mancança. **2.** Omission de bèth requisit qu'era lei exigís enes actes juridics e que, s'ei essenciau, produsís era nullitat der acte, etc. **3.** Insufisença.

deça *adv* Repècte a ua causa, indique posicion ath cant d'a on ei bèth un.

decadent, -a *adj m f* **1.** Que dequè, qu'ei en decadència. **2.** Relatiu o pertenhent ara decadència.

decadentisme *nòm m f* Eth sègle XIX tendència que se manifèste en literatura, ena estetica e era morau que partie dera consciència d'èster ara fin d'ua civilizacion e ar inici d'un periòde decadent.

decadentista *adj m f* **1.** Pròpi deth decadentisme. **2.** Partidari deth decadentisme.

decaèdre *nòm m* Figura geometrica de dètz cares.

decagòn *nòm m* Poligon de dètz angles e dètz costats.

decagonau *adj m f* Relatiu o pertenhent a un decagòn.

decagram *nòm m* Unitat de massa equivalenta a dètz grams.

decalar *v tr* Auançar o retrasar ua pèça respècte a ua auta, especiaument modificar er angle de calatge des escobilhes en ua maquina electrica deth collector.

decalatge *nòm m* **1.** Desplaçament en temps o en espaci. **2.** Distància entre dues pèces quan ua d'eres s'a desplaçat respècte ara auta.

decalitre *nòm m* Mesura de capacitat equivalenta a dètz litres.

decalòg *nòm m* Es dètz manaments dera lei de Dieu.

decamètre *nòm m* Mesura de longitud equivalenta a dètz mètres.

decantacion *nòm f* Operacion que consistís en separar dues o mès substàncies immiscibles entre eres per gravetat, tostemp qu'agen diferents densitats e qu'aumens ua sigue liquida.

decapitacion *nòm f* **1.** Accion de decapitar. **2.** Forma d'execucion dera pena de mòrt consistenta en talhar eth cap deth condemnat.

decapitar *v tr* Talhar eth cap.

decapòdes *nòm m pl* S'aplique a bèri cefolopòds, coma eth calamar o era sèpia, provisti de ueit braci cuerti e d'auti dus de mès longui.

decasillab, -a *adj m f* De dètz sillabes.

decatlon *nòm m* Pròva combinada d'atletisme que compren dètz disciplinas.

decatlonian, -a *nòm m f* Persona que practique decatlon.

deceblement *nòm m* Desengan de qui a estat decebut.

decebut, -uda *adj m f* **1.** Qu'a estat enganhat. **2.** Que non respon, bèth un o bèra causa, ad aquerò qu'un demoraue.

decelar *v tr* **1.** Revelar era presència de bèra causa per miei d'un procediment fisic. **2.** Percéber, dar-se compde d'un hèt determinat.

decemvirat *nòm m* Cada un des magistrats romans d'un tribunau de dètz membres.

decennau *adj m f* **1.** Que conste de dètz ans. **2.** Que passe cada dètz ans.

decentament *adv* De manèra decenta

decernir *v tr* **1.** Concedir, bèra causa, a títol de favor, de gràcia. **2.** Reconéisher, coheissar.

decessa *nòm f* Mòrt d'ua persona, pèrda deguda a ua epidèmia.

decessar *v intr* **1.** Acabar, interrompir ua accion, deishar bèth un de hèr çò qu'estaue hènt. **2.** Deishar d'exercir bèth cargue o emplec.

decibèl *nòm m* Unitat emplegada entà mesurar era intensitat d'un son.

decididament *adv* Damb decision, sense cap tipe de dobte o de vacillacion.

decidir *v intr* **1.** Portar a fin, dar fin, acabar. **2.** Morir ua persona.

decidit, -ida *adj m f* Que non s'i pense guaire en préner ua resolucio, exempte de dobte o vacillacion.

deganat *nòm m* **1.** Dignitat de degan. **2.** Durada des foncions de degan. **3.** Casa o burèu deth degan.

deishadesa *nòm f* Manca d'atencion o de suenh. Sin.: descuedança.

dementre *adv* En madeish espaci de temps que se hè o passe bèra causa.

descarnar *v tr intr* **1.** Hèr tornar prim, reduir era espessor, d'ua causa. **2.** Tornar-se prim.

desfis *nòm m* Accion o efècte de desafiar. Sin.: desafiament.

deuantau *nòm m* **1.** Prenda, tamb plastron o sense, qu'estacada ena centura s'emplegue entà protegir era ròba en ahèrs domestics o professionaus. **2.** Article o editoriau que se place ena prumèra plana d'ua publicacion periodica.

è! *interj* Expression entà cridar era atencion o admiracion.

ebèn *nòm m* Husta dura e pesanta de qualitat superiora procedenta de disparièrs espècies deth genre Dyospiros.

ebenista *nòm m f* **1.** Eth que trabalhe er ebèn. **2.** En generau eth que trabalhe tamb hustes de grana qualitat entà hèr mòbles.

ebreitat *nòm f* Estat deth que ei embriac.

èbri, -a *adj m f* **1.** Qu'a eth cervèth pertorbat peth vin o quinsevolha auta beguda alcoolica. **2.** Qu'a er anim pertorbat per ua passion.

ebumat, -ada *adj m f* Un uas o un cartilag qu'a patit ua transformacion morbosa en ua matèria calcària.

eburioscòpi *nòm m* Aparelh que permet de mesurar eth pes molecular e autes propietats de soluts o solucions, en foncion deth punt d'eburicion.

eclampsia *nòm f* Malautia de caractèr compulsiu que se pòt patir ath long der embaràs o part.

eclamptic, -a *adj m f* Relatiu ara malautia dera eclampsia.

eclectic, -a *adj m f* **1.** Qu'escuelh de cada sistèma aquerò que li semble melhor. **2.** Qu'admet disparièrs genres, opinions.

eclecticament *adv* Conducta que hug de solucions extremes e radicaus en tot cercar eth tèrme miei.

eclecticisme *nòm m* Recopilacion d'idies o teories diuèrses en tot cercar era conciliacion.

eclesiastic, -a *adj m f* Relatiu o pertanhent a ua glèisa, ath clergat.

eclesiasticament *adv* Com un eclesiastic. Ex.: Víuer eclesiasticament.

eclesiau *adj m f* Relatiu o pertanhent a ua glèisa o ara Glèisa, non com institucion senon coma comunitat de toti es sòns fidèus.

eclimètre *nòm m* Esturment topografic emplegat entà mesurar pendents e desnivèus.

eclipsi *nòm m* Ocultacion totau o parciau d'un astre pera interposicion d'un aute astre entre eth e eth uelh (eclipsi de solei) o peth pas d'aqueth pera ombra projectada per un aute astre (eclipsi de lua)

ecliptic, -a *adj m f* Cercle maxim dera esfèra celèsta que forme damb er equador celèst un angle de 23° 27' e assenhale eth camin aparent deth Solei pendent er an.

eclissa *nòm f* Pèça de hèr que junh dus tròssi successius de carril d'ua via.

eclosion *nòm f* **1.** Apertura d'un capdèth o ua flor. **2.** Manifestacion sobtada d'un moviment istoric, psicologic, sociau, culturau... **3.** Apertura der ovari entà dar gessuda ar òvul.

econòm m **1.** Repeticion d'un son pr'amor dera reflexion des ondes sonores. **2.** Eth que repetís aquerò que ditz un aute. **3.** En poesia, repeticion dera paraula finau d'un vèrs.

ecocardiografia	<i>nòm f</i>	Ecografia deth còr
ecoencefalograma	<i>nòm m</i>	Registre grafic, en ua pantalha, dera imatge ecoencefalografica.
egiptològ, -a	<i>nòm m f</i>	Persona qu'enten en egiptologia.
egiptologia	<i>nòm f</i>	Sciéncia e estudi des cultures der Egipte faraonic.
ègloga	<i>nòm f</i>	Poèma bucolic en que s'introduissen pastors que parlen des sòns amors, e des causes dera vida campèstra.
ego	<i>nòm m</i>	En psicologia, jo, er èster individuau.
egocentric, -a	<i>adj m f</i>	Afectat d'egocentrisme.
egocentrisme	<i>nòm m</i>	Exagerada exaltacion dera pròpia personalitat, enquia considerar-la coma centre dera atencion e activitat generaus.
egoisme	<i>nòm m</i>	1. Excessiu amor d'un madeish que hè atier sonque ar interès pròpi sense guardar eth mau as auti. 2. Teoria etica que considèra eth pròpi interès com a fin morau
egoista	<i>adj m f</i>	Que peque d'egoisme; que revèle egoisme.
egoistament	<i>adv</i>	Comportament egoista,
egotisme	<i>nòm m</i>	Mania de parlar d'un madeish o d'afirmar era sua personalitat.
egotista	<i>adj m f</i>	Afectat d'egotisme.
egrègi, -a	<i>adj m f</i>	Insigne, illustre, distingit.
èider	<i>nòm m</i>	Genre d'anatids nòrdics qu'emigren ena tardor.
einsteini	<i>nòm m</i>	Element radioactiu de simbèu Es e 254 de pes atomic.
eiriçada	<i>nòm f</i>	Seriacion de patacs dadi a bèth un damb era man, damb ua garròt
eiriçament	<i>adv</i>	Accion tamb fòrça patacs.
eiriçar	<i>v tr</i>	Dar patacs
eiriçat, -ada	<i>adj m f</i>	Qu'a rebut patacs
eishèra	<i>nòm f</i>	Part inferiora dera union deth braç damb eth còs.
eissabre	<i>adj m f</i>	Aspre, intractable, que hug eth tracte dera gent, que se mòstre intractable tamb es que s'i apròpen. Ex.: Un gojat eissabre.
eissagar	<i>v tr</i>	1. Banhar bèra causa de manèra qu'absorbisque era mèns grana quantitat de liquid. 2. Plaçar-se dessus dera superfícia dera mar, un hidroavion... 3. Penetrar en ànim un efècte, ua idia.
eissalabre	<i>adj m f</i>	Aspre, intractable, que hug eth tracte dera gent, que se mòstre intractable damb es que s'i apròpen. Ex.: Un gojat eissalabre.
eissalancar	<i>v tr</i>	Dar ua seriacion de patacs a bèth un tamb era man, un garròt...
eissalar	<i>v tr</i>	1. Còder un minjar en òli, lard, boder... 2. Consumir-se d'impaciéncia, neguit...
eissalatar	<i>v tr</i>	1. Escuerçar es ales a un audèth entà impedir que vòle. 2. Impedir tamb mieis que bèra persona vage mèns enlà en ua empresa o actuacion.
eissalòc	<i>nòm m</i>	Vent deth sud-oèst.
eissam	<i>nòm m</i>	Gran nhòc d'animaus petiti, particularament insèctes, especiaument abelhes qu'emigren amassa en companhia d'ua reina entà formar ua naua colònia en un aute endret.
eissamar	<i>v tr</i>	Hèr formar un eissam
eissanca	<i>nòm f</i>	1. Garròt tamb eth cap de naut corbat, usat pera autoritat religiosa acabat en voluta. 2. Garròt tamb un traussèr naut de tot a on un se i repenge en tot plaçar-lo dejós dera eishèra. 3. Cada un des dus garròts adaptables as pès sus es que se camine per lòcs pantanosi sense banhar-se o en bèri espectacles o manifestacions folkloriques.
eissancalar	<i>v tr</i>	1. Flocar fòrt a un aute. 2. Hèr a cruishir es uassi.
eissandola	<i>nòm f</i>	Agregat de bambolhes que se formen ena superfícia d'un liquid violentament botjat o en un gas o ena boca per eboricion, fermentacion, disminucion de pression...

eissarpa *nòm f* Banda de cuer o d'auta matèria entà tier era espada, que se pòrte ath torn deth còs des dera esquia dretha ath costat esquèr.

eissarpar *v tr* **1.** Aringar ua part d'ua planta. **2.** Trincar, destrossar, deformar, gastar... ua causa e deishar-la en tan mau estat que non servís entada arren.

eissart *nòm f* Preparacion d'ua tèrra entà cultivar-la, en tot trèir es arbes, cremant eth bòsc baish....

eissartaire, -a *nòm m f* Que premanís era tèrra entà que pogue èster cultivada.

eissartar *v tr* Accion de preparar un terren entà que sigue prest entà semiar-lo...

eissaurada *adj f* Qu'a estat plan expausada ara accion deth vent.

emenda *nòm f* **1.** Pena o sancion que consistís en pagar ua quantitat de sòs per auer cometut ua falta o un delict. **2.** Eth papèr oficiau a on figure aquesta sancion.

emmerdar *v tr* **1.** Enlordir de mèrda. **2.** Méter a quauqu'un en ua situacion o en ua relacion complicada o perilhosa. **3.** Molestar, shordar.

empegar *v tr* **1.** Aganchar damb pega o damb ua auta substància. **2.** Transmèter per contaminacion ua malautia, un costum, etc.

encant *nòm m* **1.** Venta publica d'objèctes a qui aufrisque era quantitat de sòs mès nauta. **2.** Mercat d'objèctes vielhs.

endominar *v tr* **1.** Hèr ben ua causa, arténher que gesque coma cau. **2.** Trapar çò mès avient entre diuerses possibilitats.

endonvialha *nòm f* Enigma entà entretenir-se a endonviar-lo. Sin.: endonvieta, endevineta.

enebicion *nòm f* Hèt de non deishar que se hèsque ua causa o d'empedir-la.

ensolamar *v tr* **1.** Espatlar, eth huec o era calor, ua causa. **2.** Secar-se ua planta per efècte dera calor.

entrevar *v tr intr* **1.** Aumplir un espaci o un lòc. **2.** Hèr-se responsable o tier compde d'un ahèr o d'un negòci.

èrsa *nòm f* Ondada d'aigua, especiaument s'ei gròssa.

escomèter *v tr* **1.** Lançar-se damb violéncia contra ua persona o ua causa entà hèr-li mau e derrotar-la. **2.** Criticar damb fòrça a ua persona, ua entitat o ua idia. **3.** Començar era execucion d'ua causa.

escriidassar *v tr* Repotegar, cridar molt fòrt.

espatlader *nòm m* Prigondor fòrça grana, coma era deth mar, era d'un barranc o era d'un precipici.

espincar *v tr* Veir espinchar.

espinchar *v tr* Observar d'amagat a quauqu'un, aquerò que ditz, que hè, etc. Sin.: espinchonar, espincar.

espinchonar *v tr* Veir espinchar.

esturment *nòm m* Aquerò que servís entà arténher ua fin determinada. Ex. Era romanizacion siguec un esturment de civilizacion.

fenir *v tr intr* **1.** Amiar enquiath finau ua causa. **2.** Consumir completament. **3.** Arribar enquiath finau o enquiath darrèr moment.

fornir *v tr* Proporcionar a quauqu'un aquerò qu'a de besonh o li cau entà hèr ua causa determinada. Sin.: bostifalhar.

fum *nòm m* Conjunt de causes botades sense orde es ues sus es autes.

granissar *v intr* Plòir pèira.

greujar *v tr* **1.** Hèr mès grèu o empejorar ua causa. **2.** Causar un afront a bèth un.

guinhauetar *v tr* Herir a quauqu'un damb un guinhauet. Sin.: guinhautejar.

guinhauetejar *v tr* Veir guinhauetar.

hageda *nòm f* Bòsc o lòc poblat de hais.

hagedau *nòm m* Bòsc o lòc poblat de hais.

halhar *v tr* Hèr ua henedura o halhassa.

- halhassa** *nòm f* Dubertura alongada, mès o mens prigonda, que se hè en tèrra o en quinsevolh còs.
- hargar** *v tr* **1.** Trabalhar eth metau, dar-li forma damb un martèth. **2.** Crear o formar bèra causa damb esfòrc.
- hariat** *v int.* Hèr haria.
- hasan** *nòm m* Audèth domestic dera familia des galliformes, damb crèsta vermelha e carnosà, bèc cuert, plomatge abondiu e lusent damb tons irisadi e es pautes fòrtes damb espolons.
- hastiar** *v tr* **1.** Causar tèdi o molèstia. **2.** Trapar ua causa pesada e sense interès. **3.** Auer aversion a quauquarren o quauquarrés.
- hastiau** *adj m* **1.** Que cause hàstic o repulsion. **2.** Persona propensa a sénter hàstic.
- hàstic** *nòm m* Sentiment desagradu que mos cause ua causa que mos repugne.
- hastigós, -osa** *adj m f* **1.** Que cause hàstic o repulsion. **2.** Persona propensa a sénter hàstic.
- havòla** *nòm f* Planta erbacèa anuau dera família des papilionacèes damb era camèra febla que pòt arribar as tres mètres de longada; se cultive enes uarts peth sòn frut qu'ei ua gaina alongada e prima que pòrte laguens eth seme e qu'ei comestible, verd o sec.
- hegelian, -a** *adj m f* **1.** Relatiu o qu'apertenh a Hegel o ara sua filosofia. **2.** Seguidor dera doctrina de Hegel.
- heiregada** *nòm f* Accion e efècte de heiregar.
- hemnòt, a** *adj m f* Que mòstre er aspècte, caractèr o comportament generaument atribuït as hemnes.
- hemsà** *nòm f* Excrement deth bestiar, mès que mès deth bovin.
- hen** *nòm m* Planta erbacèa damb era camèra dreita e longa que hè ues flors de color vermelh e que s'utilise coma aliment entath bestiar.
- herrada** *nòm f* Recipient cilindric, mès ample pera boca que pera basa, damb ua ansa que va d'un costat entar aute e que servís entà carregar liquids.
- herralha** *nòm f* Conjunt de pèces o tròci de metau vielh o entà tirar, especiaument hèr.
- herrós, -osa** *adj m f* **1.** Damb aspècte de hèr. **2.** Combinacion de hèr bivalent.
- herucar** *v intr* Desprèner ua aulor fòrta a animau o carn passada.
- hestar** *v tr* **1.** Realizar un acte damb solemnitat entà vantar un èster sagrat o un hèt important. **2.** Realizar un acte hestiu per bèra causa qu'ac merite.
- hestau** *nòm m* **1.** Conjunt de manifestacions artistiques o culturaus que se realizen periodicament pendent un periode de temps cuert. **2.** Hèsta grana.
- hiamèr** *nòm m* Lòc a on s'acumulen e se sauen es hiems. Sin. hiemèr.
- hic** *nòm m* Depòsit de grèish o liquid formant ua bòla petita que se produsís en bèri lòcs deth còs.
- hidaça** *nòm f* **1.** Esperança fèrma que s'a de quauquarrés o quaquarren. **2.** Familiaritat, manèra senzilha e planèra de tractar-se es amics o es familiars. **3.** Seguretat en un madeish. Sin.: confiança.
- hilluc, -a** *nòm m f* Persona qu'ei apairinada per ua auta.
- hinèscla** *nòm f* Dubertura estreta entre dues pèces que non s'ajusten ben. Sin.: henerècla, henerèca.
- hisçar** *v tr* Indusir a quaquarrés a hèr ua accion, generaument considerada coma negativa.
- hlagèth** *nòm m* **1.** Esturment entà hlagerar. **2.** Organul cellular cilindric e long qu'ei associat ara membrana e servís entath moviment.
- hlama** *nòm f* **1.** Massa gasosa en combustion que ges des còsi que cremen e da lum de diuèrsi colors. **2.** Passion o desir veement.
- hloridor** *nòm f* Capa fina de honges que se forme ena superfícia de diferenti materiaus organics quan i a umitat, sustot en minjar.

holador *nòm f* Alteracion patologica d'ua part d'un organisme que provòque era congestion des vasi sanguinis produsint calor, holadura e vermelhor dera part malauda.

holadura *nòm f* **1.** Efècte de holar. **2.** Distension deguda a un holador.

holastrada *nòm f* Causa o accion que se hè o se ditz dehòra dera manèra comuna d'obrar.

honsejar *v tr* **1.** Hèr que bèra causa sigue mès prigonda. **2.** Estudiar ben, hèr mès ric un estudi.

horaviat *nòm m* **1.** Perdut. **2.** Camin estret daurit entath transit de persones o animaus.

horcada *nòm f* **1.** Accion e efècte de horcar. **2.** Quantitat d'èrba, de hen... que s'agarre damb era horca. **3.** Lòc a on se crotzen dus o mès camins o carrèrs

horcadís *nòm m* Lòc a on se crotzen dus o mès camins o carrèrs.

horingar *v intr* **1.** Hèr ua aulor fòrta, coma d'animaus o de carn que comence a èster passada. **2.** Remòir.

hormatjaria *nòm f* Lòc a on se produsissen o se venen hormatges.

horneth *nòm m* Part d'ua codina a on se placen es oles o es padenes entà cauhar o codinar eth minjar.

horrèra *nòm f* Grana quantitat de gent amassada en madeish lòc.

horrup *nòm m* **1.** Quantitat de liquid que se pòt empassar de un solet còp. **2.** Petita quantitat de beguda.

hortor *nòm f* Aulor fòrta e desagradia.

iambe *nòm m* Pè o unitat minima dera poesia grèga e latina, format per ua sillaba brèu seguit d'ua longa.

iat *nòm m* Contacte entre dues vocaus qu'apartien a sillabes diferentes.

ibèr, -a *adj m f* Persona deth pòble prerroman que demoraue ena còsta mediterranea.

ibis *nòm m* Audèth dera familha des tresquiornitids, de bèc long e corbat, associat ath diu Thot pes ancians egipcis.

ibrid -a *adj m f* **1.** Procedent d'animaus o plantes d'espècies diferentes. **2.** Qu'ei format per elements de diferenta origina.

icebèrg *nòm m* Grana massa de gèu que s'a desprenut d'un glacià e que flòte ena mar

icneumon *nòm m* Petiti piòts dera familha des imenoptèrs que s'alimenten de larves de d'audi piòts.

iconoclasta *adj m f* **1.** Persona que destrúís imatges sagrades. **2.** Persona que va contra es corrents majoritaries dera societat.

ictiologia *nòm f* Sciéncia laguens dera zoologia, qu'a coma objectiu er estudi des peishi

idealament *adv* D'ua manèra ideau.

ideaument *adv* D'ua manèra ideau.

idealisme *nòm m* **1.** Tendéncia a seguir es pròpris ideaus. **2.** Tendéncia a veir era realitat melhora de com ei. **3.** Doctrina filosòfica que nègue era existéncia dera matèria.

idealista *adj m f* Persona que viu o actue guiada pes sòns ideaus.

idealizacion *nòm f* Consideracion dera realitat coma milhor de çò qu'ei.

idealizar *v tr* Considerar era realitat coma milhor de çò qu'ei.

idear *v tr* Auer idèes, pensar, preveir quauquarren damb era imaginacion.

idèm *adv* Era madeisha causa. Usat entà evitar repeticions.

identicament *adv* De manèra identica.

ideograma *nòm m* Representacion grafica d'un concèpte..

idilli *nòm m* **1.** Relacion amorosa intensa. **2.** Poèma o genre poetic qu'idealize era vida en camp e es amors entre pastors.

idilic -a *adj m f* Relatiu a un idilli.

idiomatisme *nòm m* Expression pròpria d'ua lengua sense equivaléncia clara en ua auta.

idolatrar	<i>v tr</i>	1. Venerar ua representacion d'un Diu. 2. Estimar ua persona damb exageracion.
idolatria	<i>nòm f</i>	1. Veneracion d'ua representacion d'un Diu. 2. Amor exagerat a ua persona.
idra	<i>nòm f</i>	1. Monstre mitologic de sèt caps que tornauen a nèisher quan se talhauen. 2. Polip o animau aquatic d'aigua doça.
idravion	<i>nòm m</i>	Avion que pòt despegar e aterrar ena aigua.
idrocarbur	<i>nòm m</i>	Compausat quimic de carbòni e idrogèn.
idrocefal	<i>adj m f</i>	Qu'a idrocefàlia.
idrocefalia	<i>nòm f</i>	Malautia que hè que s'acumule liquid en cervèth.
idrofil, -a	<i>adj m f</i>	Qu'absorbís liquid damb facilitat. Ex.: Coton hidrofil.
idrofòb, -a	<i>adj m f</i>	1. Que patís idrofobia. 2. Que non absorbís era aigua o que l'evite.
idrofòbia	<i>nòm f</i>	Que refuse era aigua, que li hè pour.
idrogèn	<i>nòm m</i>	Element quimic qu'a forma de gas, eth simbèu que n'ei H.
idrografia	<i>nòm f</i>	Branca dera geografia qu'estúdie es mars e es masses o corrents d'aigua
idrolisi	<i>nòm f</i>	Procediment entà descompausar ua substància complèxa en d'autres de simples per miei dera aigua.
idromèu	<i>nòm f</i>	Bevenda alcoolica obtenguda en tot hèr fermentar ua barreja d'aigua e mèu.
idrometria	<i>nòm f</i>	Part dera idrodinamica qu'estúdie eth debit, fòrça o velocitat d'un liquid.
idropísia	<i>nòm f</i>	Acumulacion anormau de liquid en ua cavitat deth còs o teishut cellular
idroterapia	<i>nòm f</i>	Utilizacion dera aigua entà tractar malauties, mès que mès damb banhs e doches.
iemenita	<i>adj m f</i>	Persona originària der Iemèn
ièna	<i>nòm f</i>	Mamifèr damb es dimensions d'un lop, damb linhes en còs, que s'alimente de carronha.
ierarquic, -a	<i>adj m f</i>	Relatiu ara ierarquia.
igièna	<i>nòm f</i>	1. Branca dera medecina qu'estúdie coma conservar era salut des persones e previer malauties. 2. Neteja e assanament.
igienic, -a	<i>adj m f</i>	Relatiu ara igièna o que complís es requisits de neteja.
ignifug, -a	<i>adj m f</i>	Que protegís contra eth huec. Ex.: Enes bastisses cau installar pòrtes ignifugues.
ignifugar	<i>v tr</i>	Hèr qu'un materiau sigue ignifug.
ignominia	<i>nòm f</i>	Mensprètz public, o hèt que lo merite.
ignominiós, -osa	<i>adj m f</i>	Que merite eth mensprètz public.
ignorant, -a	<i>adj m f</i>	Que non a cultura en generau, o que desconeish quauquarren.
ili	<i>nòm m</i>	1. Part deth uas iliac. 2. Part deth budèth prim.
iliac, -a	<i>adj m f</i>	1. Relatiu ath uas dera cadèra. 2. Relatiu ath budèth prim.
illegalament	<i>adv</i>	De forma contrària ara lei.
illegible, -a	<i>adj m f</i>	Qu'ei malaisit o impossible de liéger.
illegitim, -a	<i>adj m f</i>	Sense legitimitat, faus o non autentic.
illetrat, -ada	<i>adj m f</i>	Que non sap liéger ne escriuer o, en generau, persona sense cultura.
illogic, -a	<i>adj m f</i>	Que non a logica.
illuminacion	<i>nòm f</i>	Quantitat o distribucion dera luz que i a en un lòc.
illuminat, -ada	<i>adj m f</i>	1. Membre d'ua sècta deth sègle XVIII coneishuda coma es illuminati. 2. Persona que cre èster inspirada per Diu o auer poders sobrenaturaus.
illusòri, -a	<i>adj m f</i>	Irreau, fictiu.
imant	<i>nòm m</i>	Minerau de hèr magnetic que pòt atrèir eth hèr.

imantacion	<i>nòm f</i>	Accion d'imantar.
imantar	<i>v tr</i>	Hèr qu'un materiau age proprietats magnetiques.
imatjaire, -a	<i>nòm m f</i>	Persona que decòre quauquarren damb imatges.
imatjar	<i>v tr</i>	Decorar damb imatges.
imbatible, -a	<i>adj m f</i>	Que non pòt èster vençut o superat.
imbecillitat	<i>nòm f</i>	1. Escassetat d'intelligéncia. 2. Accion que hè un imbecil.
imbèrbe, -a	<i>adj m f</i>	Que non a barba.
imbeuible, -a	<i>adj m f</i>	Que non se pòt béuer.
imbricacion	<i>nòm f</i>	Disposicion d'objèctes parièrs de sòrta que se meten parciaument es uns dessus des auti, coma es lòses d'un losat.
imbricar	<i>v tr</i>	Disposar objèctes parièrs de sòrta que se meten parciaument es uns dessus des auti, coma es lòses d'un losat.
imbricat, -ada	<i>adj m f</i>	Disposat parciaument dessus de d'auti objèctes parièrs, coma es lòses d'un losat.
imenèu	<i>nòm m</i>	1. Maridatge. 2. Composicion poetica entà celebrar un maridatge
imitacion	<i>nòm f</i>	Accion o efècte d'imitar.
imitador, -a	<i>nòm adj m f</i>	Persona que se dedique ara imitacion.
imitador, -airitz	<i>nòm m f</i>	Persona que se dedique ara imitacion.
imitaire, -a	<i>nòm adj m f</i>	Persona que se dedique ara imitacion.
imitar	<i>v tr</i>	1. Hèr ua causa en tot copiar ua auta. 2. Hèr era madeisha causa qu'un aute. 3. Préner quauquarren coma modèl.
immaculat, -ada	<i>adj m f</i>	Sense taca ne defècte.
immadur, -a	<i>adj m f</i>	Que non ei madur.
immaduritat	<i>nòm f</i>	Que non ei pleament desvolopat fisica o psicologicament. Ex.: Ei un adolescent immadur.
immancable, -a	<i>adj m f</i>	Que non pòt mancar.
immanéncia	<i>nòm f</i>	Qualitat d'èster interior a un èster o ua accion.
immanent, -a	<i>adj m f</i>	Qu'a era qualitat d'èster interior a un èster o ua accion.
immateriau	<i>adj m f</i>	Que non ei materiau. Ex.: Es Hèstes deth Huec en Pirenèu son Patrimòni Immateriau dera Umanitat.
immemoriau	<i>adj m f</i>	Tan ancian que non s'arrebrembe quan comencèc.
immensament	<i>adv</i>	Enòrmament.
immensitat	<i>nòm f</i>	Estenduda illimitada o infinita.
immensurable, -a	<i>adj m f</i>	Que non se pòt mesurar.
immeritat, -ada	<i>adj m f</i>	Que non se merite.
immigrar	<i>v intr</i>	Arribar en un país entà establir-se ua persona naturau de un aute país.
imminéncia	<i>nòm f</i>	Qualitat d'un hèt qu'a de succedir immediatament.
immiscir	<i>v intr</i>	Hicar en un ahèr alien.
immobilitat	<i>nòm f</i>	Manca de mobilitat.
immobilitzacion	<i>nòm f</i>	Accion e resultat d'immobilizar.
immobilizar	<i>v tr</i>	Hèr que quauquarren demore immobil.
immoderat, -ada	<i>adj m f</i>	Sense moderacion. Ex.: Eth consum immoderat d'alcoòl ei dolent.
immodèst, -a	<i>adj m f</i>	Que non a modèstia.
immodèstia	<i>nòm f</i>	Manca de modèstia.
immolacion	<i>nòm f</i>	Accion e resultat d'immolar.
immolar	<i>v tr</i>	1. Auffer en sacrifici ua victima en aunor d'ua divinitat. 2. Sacrificar ua persona per ua causa.
immond, -a	<i>adj m f</i>	Fòrça lord, impur.
immondícia	<i>nòm f</i>	Lordèra.
immoralitat	<i>nòm f</i>	1. Manca de moralitat. Ex.: Li retreiguec era sua immoralitat. 2. Acte immorau. Ex.: A cometut ua immoralitat.

immortalitat	<i>nòm f</i>	Qualitat de qui non pòt morir.
immortalizar	<i>v tr</i>	Hèr immortau, generaument ena memòria des òmes.
immortau	<i>adj m f</i>	Que non pòt morir.
immotivat, -ada	<i>adj m f</i>	Que se ditz, s'escriu o se hè sense motiu.
immudable, -a	<i>adj m f</i>	Que non càmbie.
immunizacion	<i>nòm f</i>	Accion e resultat d'immunizar.
immunizar	<i>v tr</i>	Protegir contra cèrtes malauties.
immutabilitat	<i>nòm f</i>	Qualitat de non cambiar.
impaciéncia	<i>nòm f</i>	1. Manca de paciéncia. 2. Ànsia per quauquarren que se desire fòrça.
impacient, -a	<i>adj m f</i>	1. Que non a paciéncia. 2. Qu'a ànsia per quauquarren que se desire fòrça.
impacientament	<i>adv</i>	Damb impaciéncia.
impacientar	<i>v tr</i>	Pèrder o hèr a pèrder era paciéncia.
impagable, -a	<i>adj m f</i>	Fòrça preciós, que non se pòt pagar.
impar, -a	<i>adj m f</i>	Numèro que non ei divisible per dus.
imparcialitat	<i>nòm f</i>	Objectivitat, abséncia de prejudicis.
imparciau	<i>adj m f</i>	Objectiu, que non a prejudicis.
imparisillabic, -a	<i>adj m f</i>	1. Qu'a un nombre impar de sillabes. 2. Nòm grèc o latin qu'a mens sillabes en nominatiu e vocatiu singular qu'ena rèsta des cassi.
impassibilitat	<i>nòm f</i>	Qualitat d'èster impassible.
impassible, -a	<i>adj m f</i>	Indiferent, que non demòstre patiment.
impaupable, -a	<i>adj m f</i>	Malaisit de notar.
imprecacion	<i>nòm f</i>	Accion d'imprecar o invocar un mau contra quauquarrés.
imprecar	<i>v intr</i>	Invocar un mau contra quauquarrés.
imprecatòri, -a	<i>adj m f</i>	Pròpri de qui impreque. Ex. Parlèc damb un ton imprecatòri.
imprecís, -isa	<i>adj m f</i>	Que non ei precís.
imprecision	<i>nòm f</i>	Manca de precision.
intrigar	<i>v tr</i>	1. Actuar en secrèt entà arténher ua fin. Ex. Intrigue entà arténher eth cargue. 2. Desvelhar era curiositat de quauquarrés. Ex. Açò m'intrigue fòrça.
jasilha	<i>nòm m</i>	Accion de parir.
jaspe	<i>nòm m</i>	Varietat microcristallina deth quars de color variable que se pòt polir
jaulièr, -a	<i>nòm m f</i>	Persona que susvelhe ua preson.
jaunàs, -assa	<i>adj m f</i>	Que tire a jaune o auriò.
jaunejar	<i>v intr</i>	Èster mès o mens jaune o auriò, tirar a jaune.
jaunet, -a	<i>adj m f</i>	Un sinbau jaune o auriò.
jaunir	<i>v intr</i>	1. Hèr a tornar jaune o auriò. 2. Esdevier jaune o auriò.
javelina	<i>nòm f</i>	Esturment long e prim, de forma cilindrica e damb punta en extrem que se lance entà caçar o coma espòrt.
lucar	<i>v tr intr</i>	1. Espiar, vigilar, especiaument des d'un endret amagat, entà suspréner. 2. Trèir eth cap per ua dubertura o per dessus de bèra causa.
malastruga	<i>nòm f</i>	1. Hèt que produsís un dolor o un sentiment de tristesa fòrça grana. 2. Mala sòrt o circumstància advèrsa.
mençonar	<i>v tr</i>	Parlar brèument, de quauqu'un o de quauqua causa.
morre	<i>nòm m</i>	1. Part deth cap de quauqui animaus a on i a eth nas e era boca. 2. Colloquiaument es pòts d'ua persona.
mostèla	<i>nòm f</i>	Mamifèr carnivòr de còs prim e flexible, pautes cuertes, cap petit e alongat e es uelhs ludents.
museta	<i>nòm f</i>	Bossa en forma de sac, que s'amie ena esquia penjada enes espatles, e que servís entà portar aliments o causes de besonh entà viatjar.
nasilhar	<i>v intr</i>	Hèr votz de nas, parlar damb eth nas.

- nèspla** *nòm f* Frut deth nesplèr, redon e comestible, de color iranja, damb era pèth fina e gust un shinhau acid. Sin: nèspra.
- obedir** *v tr* Complir era voluntat de qui mane o aquerò qu'era norma o era lei establís. Sin.: obesir, obeir.
- oblidar** *v tr* **1.** Pèrder era memòria o eth rebrembe d'ua causa. **2.** Non cuélher ua causa per descuet. Sin.: desbrembar.
- palunós, -a** *adj m f* Caperat de paluns e aiguamògi.
- parabòla** *nòm f* **1.** Conde o narracion brèu de tipe simbolic que contie ensenhaments moraus. **2.** Linha corba dubèrta formada per dues mitats simetriques respècte a un èish centrau.
- paraploja** *nòm m* Utís portatiu que servís entà protegir dera ploja.
- parlotejar** *v intr* Parlar fòrça sus tèmes pòc importants, sonque peth gust de parlar.
- pascada** *nòm f* Minjar que se premanís damb un o mès ueus batudi, que se fregissen en ua padena solets o damb d'auti ingredients.
- pesolh** *nòm m* Insècte plan petit, sense ales, de color auriò escur, qu'ei parasit der èster uman e hè es ueus enes peus o ena ròba.
- pic** *nòm m* Cim de montanha.
- pintrar** *v tr* **1.** Representar bèra causa en ua superfícia mejançant colors e linhes. **2.** Caperar ua superfícia damb color. **3.** Descríuer damb paraules er aspècte o eth caractèr de quauqu'un o de quauqua causa. Sin.: pintar.
- pisson** *nòm m* Urina (colloquiau).
- pòpcòrn** *v m* Gran de milhòc quan se tòrre e se daurís en forma de flor.
- potinga** *nòm f* Substància que s'utilize entà guarir o previer ua malautia, o entà aleugerir ua dolor fisica.
- rafinat, -ada** *adj m f* **1.** Qu'ei molt fin o molt esquist. **2.** Que s'a hèt mès fina, quauqua causa, en tot trèir-li aquerò que l'ei estranh.
- ralongar** *v tr* Hèr mès long o vier a èster mès long en espaci o en temps.
- ramelet** *nòm m* Nhòc de flors.
- raumàs** *nòm m* Inflamacion dera mucosa deth nas, dera gòrja, etc, normaument d'origina virica e afavorida per efècte deth hered o dera umiditat.
- regretar** *v tr* Sénter pena o desengust per bèra causa o planher-se de quauquarre
- remocar** *v tr* Repotegar a quauqu'un, especiaument mostrant-li desacòrd.
- repic** *nòm m* Trinhon, especiaument pataqueg de campanes.
- repicar** *v tr* Trinhonar, pataquejar es campanes.
- romia** *nòm f* Vertigen.
- ronhon** *nòm m* Organ plaçat ena zòna lombar que, amassa damb un aute, hè era foncion de purificar era sang e secretar era urina. Sin: arnelh.
- sharramostir** *v tr* Cremar exteriorament.
- sorrostir** *v tr* Destruïr o consumir ua causa damb huec o calor.
- sosten** *nòm m* Pèça de ròba interiora femenina que servís entà ajustar e tier es popes. Sin.: sostenedor.
- subretot** *adv* Per dessus de tot o de toti. Sin.: subertot.
- susvelhança** *nòm f* Atencion que se hè sus ua persona o ua causa en tot observar-la e controtlar-la e evitant, atau, bèth mau o perilh.
- tasca** *nòm f* Encargue, foncion o trabalh qu'ua persona a de complir.
- teulada** *nòm f* Part de dehòra deth losat superior d'un edifici, generaument hèta de teules.
- tindar** *v intr* Produïr un son agudent e suau un objècte de metau o de veire ath que se li da un patac.
- trastejar** *v intr* Botjar-se d'un lòc en un aute en tot hèr bèth trabalh.

trigar *v tr* **1.** Cuèlher o preferir ua causa entre d'autes. **2.** Trèir o separar es impuretats d'ua causa entà deishar-la ben neta.

udolaire, -a *adj m f* Qu'udòle.

urga *nòm f* Garròt de mata o herèisho d'ua cèrta longada. Ex.: Era urga des langoïsses ja ei prèsta.

viardar *v intr* Aluenhar-se corrent pr'amor d'evitar un mau, un perilh.

viletat *nòm f* Accion pròpria d'ua persona, vila, innòbla.

vira-vira *nòm m* Aparelh medicau qu'artenh a arturar ua emorragia en tot hèr pression sus un vas sanguin.

virabocar *v tr* **1.** Virar ua causa de manèra que quede ath revés de coma ère. **2.** Remòir causes e desordenar-les.

viracanton *nòm m* Lòc a on vire un carrèr.

vistacuert, -a *adj m f* Que patís un defècte en uelh que non li permet veir de luenh damb claretat e netetat.

viston *nòm m* Dubertura contractila der iris deth uelh.

volatejar *v intr* Volar d'un costat a un aute.

volent *adv* De bon voler, d'ua manèra exprèssa.